

O Savonaroli u našim krajevima

Uz 500. obljetnicu tragične smrti*

Augustin PAVLOVIĆ

Sažetak

Dne 23. svibnja 1988. navršila se 500. obljetnica tragične smrti dominikanca fra Jeronima Savonarole (1452.–1498.). Tom prigodom autor upozoruje na njegovu duhovnu prisutnost u Hrvatskoj u 15. i 16. stoljeću, posebice, ističući obranu Savonaroline karizme franjevca Jurja Dragišića u spisu *Propheticae solutiones*, što ga je napisao u Dubrovniku, a izdao u Firenci g. 1497., dakle još za Savonarolina života. U dominikanskoj knjižnici u Dubrovniku postoje 32 Savonarolina djela, od kojih je većina tiskana za njegova života. U posljednjih 100 godina imamo u Hrvatskoj nekih četrdesetak priloga o njemu, ne brojeći knjigu Pierrea Antonettija *Razoručani prorok* (Globus, Zagreb, 1997.) i tri priloga dr. T. Vereša i dr. F. Šanjeka prigodom 500. obljetnice Savonaroline smrti. U povijesti mnogi su Savonarolu štovali kao sveca i mučenika. Na temelju odluke opće skupštine Dominikanskog reda generalni je postulator Innocenzo Venchi 23. svibnja 1996. uputio molbu firentinskom nadbiskupu da ispita Savonarolin život i djela. Postupak teče kako to predviđa kanonsko pravo.

Uvod

Dana 23. svibnja 1998. navršila se 500. obljetnica tragične smrti znamenitoga dominikanca Jeronima Savonarole (1452.–1498.). Osim dva–tri manja napisa, ta bi obljetnica u nas ostala posve nezapažena da prošle godine nije izišla knjiga Pierrea Antonettija *Savonarola razoručani prorok* (Nakladni zavod Globus, Zagreb 1997.). Kršćanska sadašnjost sprema u svom nizu *Metanoja* izdavanje Savonarolina posljednjeg djelca *Izlaganje o*

* U sastavu ovoga prikaza o Savonarolinim djelima u Hrvatskoj iz 15. i 16. stoljeća u istraživanju su mi pomogla moja redovnička subraća dominikanci: Eugen Bižaca, Marko Bobaš, Marinko Mišković, Ivan Odrliin, Marijan Pavlović i Petar M. Radelj, te prof. Josip Mihojević. U pregledu suvremenih napisa o Savonaroli pomogli su mi prof. Marko Kovačević i, posebice, dr. Tomo Vereš. Potanki popis Savonarolinih djela s godinama izdanja može se naći u *Dictionnaire de Spiritualité*, fasc. 91, str. 383–384 i fasc. 92, str. 385–387, Paris, Beauchesne, 1988. i 1989. Autor je Armando F. Verde. Popis djela u talijanskom nacionalnom izdanju od g. 1955. i dalje pruža nam u hrvatskom prijevodu Pierre Antonetti, *Savonarola razoručani prorok*, Zagreb 1977., str. 217.

psalmu »Smiluj mi se, Bože« koje je napisao nekoliko tjedana prije svoga mučeničkog smaknuća u teškom firentinskom zatvoru.¹

U ovom napisu želim obratiti pozornost na Savonarolinu nazočnost u Hrvatskoj. Prije svega, njegov je istaknuti branitelj bio naš znameniti humanist franjevac Juraj Dragišić (1445.–1520.), njegov suvremenik i u posljednjem firentinskom odsjeku Savonarolina života u Firenci jedno vrijeme i njegov sugrađanin. K tome, Savonarolina su djela, čini se, također još za njegova života dospijevala u Hrvatsku, osobito u naš Dubrovnik. Dalje, 500. obljetnica Savonaroline smrti pobudila je u Hrvatskoj novo zanimanje za toga tragičnoga proroka obnove Crkve i društva. Napokon, zapisujemo ovdje i što se o njemu može naći u suvremenim našim izdanjima.

1. U Savonarolino vrijeme i u 16. stoljeću

Juraj Dragišić bio je, rekosmo, stariji Savonarolin suvremenik. O njemu je napisao iscrpnu studiju franjevac Bazilije Pandžić *Život i djela Jurja Dragišića* (o. 1445.–1520.) u časopisu *Dobri pastir* (26, 1979, sv. I–II., str. 1–27). Dragišić je rodom iz Srebrenice u Bosni, a gotovo cijeli svoj zreli vijek proživio je u Italiji, od 1485. do 1493. gdje je bio profesor teologije i jedno vrijeme franjevački provincijal u Firenci. Najpoznatije je njegovo djelo upravo apologija Savonaroline karizme, a napisao ga je u Dubrovniku na molbu svojega nekoć učenika Firentinca Umbertina Risalitija pod naslovom *Propheticae solutiones*. Djelo je izišlo u pretposljednjoj, vrlo teškoj godini Savonarolina života u Firenci 1497. godine, a na hrvatski ga jezik preveo Stjepan Hosu, a izišlo je u knjizi *Starija hrvatska filozofija*, koju je u izdanju Školske knjige (Zagreb 1997., str. 167–200) priredio Franjo Zenko. Napisano je u obliku dijaloga između učenika i profesora. Dragišić u Savonaroli, kako primjećuje njegova proučavateljica Erna Banić–Pajnić u *Predgovoru* popratnoj studiji (str. 151.), vidi »od Boga poslanu poruku čovječanstvu o mogućnosti i načinu provođenja obnove (*renovatio*) što se nametala kao nužda«. Vrlo je značajno u tom spisu Dragišićevo svjedočanstvo da se u Dubrovniku »vode svaki dan premnogi razgovori (o tom) Božjem čovjeku. I ovi najobrazovaniji i najodličniji građani najodlučniji su branitelji njegova života i nauke, i protiv nekih koji ovamo dolaze. U Firenci, kako smo čuli, ima i neke kuditelje, ovdje samo učenike i odlične štovatelje« (str. 195–196). Ovdje treba još spomenuti: naš će se Dragišić još jednom autoritativno zauzeti za Savonarolu, i to kao biskup na lateranskom saboru (1513.–1517.).

O Savonarolinoj udomaćenosti u Hrvatskoj, navlastito u Dubrovniku, danas imamo svjedočanstva sasvim s druge strane – od povijesti hrvatske inkuna-

1 Djelo je objavljeno u travnju 1999. u nizu *Metanoja* br. 126 (pripremili A. Pavlović i B. Duda) pod naslovom: Jeronim Savonarola, *Nad psalmom Smiluj mi se, Bože*.

bulistike. U časopisu *Croatica Christiana Periodica* (IX., 1985., br. 15., str. 123–199) Šime Jurić i Franjo Šanjek podastrli su bibliografski izvještaj prvoga reda pod naslovom *Zbirke inkunabula dominikanskih knjižnica u Hrvatskoj*. Samo u dubrovačkom dominikanskom samostanu zabilježili su 236 inkunabula, od čega 32 sadrže tiskana djela Jeronima Savonarole (br. 187–213), od kojih je većina tiskana još za Savonarolina života. Nije isključeno da se nekima u sastavljanju svoje apologije poslužio i spomenuti Dragišić. No, važno je istaknuti da se među tim dubrovačkim inkunabulama nalazi i Juraj Dragišić (Georgius Benignus), i to baš njegovo djelo *Propheticae solutiones*, i to s privezima 14 Savonarolinih djela (inkunabula br. 67, str. 144).

Usput dodajemo da se jedna Savonarolina inkunabula nalazi i u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu, i to *Compendio di rivelazioni* (Firenza 1495., signatura R–1–8°–72). K tome, u Veneciji je u 16. stoljeću izišlo mnogo izdanja Savonarolinih djela. Dostatno je da bude spomenuto da je od 1511. do 1547. izišlo 15 izdanja njegovih propovijedi, a u gotovo istom razdoblju 11 izdanja drugih njegovih spisa, poimence proročkih i duhovnih. Od toga je, bez sumnje, mnogo primjeraka dospjelo u Dalmaciju i ostale naše primorske krajeve. Navodimo samo kao primjer: u knjižnici franjevačkog samostana na Trsatu nalazi se *Expositio vel meditatio in psalmum XXX In te domine speravi* kao i *Expositio super psalmum L, dum erat in vinculis*. U dominikanskoj knjižnici u Dubrovniku nalazimo iz toga vremena dva izdanja: *De simplicitate vitae christianae* (Venezia, 1533) te *Annuale quaresimale* (Ventiano 1528.). Vjerojatno je iz toga razdoblja također *Il salmo Miserere* (bez godine) u splitskom dominikanskom samostanu.

2. U posljednjih sto godina

Prigodom 400. obljetnice Savonaroline smrti o njemu se mnogo pisalo i u svijetu. I u Hrvata je otad do danas izišlo poprilično napisa, poimence:

Četiristogodišnjica Savonarole, *Katolički list*, XLIX (1898), br. 20; 161–162. (O nauci i životu).

Dane GRUBER, Jeronim Savonarola, *Vienac*, 28 (1896), 44, 695–697; 45, 715–716; 46, 729–731; 48, 765–768.

Ernest KOPPEL, Girolamo Savonarola. Vierhundert Jahre nach seinem Tode (23. Mai 1498.), *Agramer Zeitung*, LXXIII (1898), br. 115, str. 10–11.

400. godišnjica Girolama Savonarole, *Novi vijek*, III (1898), br. 1, str. 61–62.

Ivan ŠARIĆ, Girolamo Savonarola (24. svibnja 1498.), Vrhbosna XII (1898), 174; br. 14, str. 218–220; br. 19, str. 299–301; br. 21, str. 330–332; br. 22, str. 349–353.

- Fr. FELIX, Ord. Praed., Četiristogodišnjica smrti Fra Jerolima Savonarole 1498–1898, *Gospina krunica*, IV (1898), Split, 136–143, 172–180, 205–210, 243–247.
- F.V.D. (= fra Vicko Draganja), »Girolamo Savonarola« i »Vrhbosna«, *Gospina krunica*, IV (1898), Split, 342–348; V (1899), 21–27, 42–48, 82–90, 116–123, 147–153, 177–185, 210–214, 242–249, 273–282, 310–315, 371–378; VI (1900), 54–58, 86–90, 118–124.
- Augustin BAUSA, firentinski nadbiskup i kardinal, Govor o Savonaroli, održan 24.XI.1898. (Potreba da se povratimo Isukrstu kralju po zamisli fra Jeronima Savonarole), *Gospina krunica*, V (1899), Split, 162–164, 194–200, 226–231.
- Za obranu, *Gospina krunica*, VI (1900), 148–153.
- Fra Vicko DRAGANJA, »Girolamo Savonarola«, *Gospina krunica*, VII (1901), 183–186.
- Fra Vicko DRAGANJA, »Katolički list «i »Jedinstvo« o Fra Girolamu Savonaroli; *Gospina krunica*, IX (1903), Split, str. 111–116.
- Franjo VALLA, *Povijest novog vijeka*, dio I., Zagreb, Naklada Matice hrvatske, 1899., str. 106–110.
- Valter LJUBIBRATIĆ, Savonarola u njemačkom pjesništvu, *Nastavni vjesnik*, knj. XXVI (1917–1918), sv. 8, 471–489; sv. 9, 521–541; sv. 10, 557–590.
- Fra Jeronim SAVONAROLA, Molitva Bl. Djevici Mariji, u *Treći red pokore S. O. Dominika sa dominikanskom ružom* (prir. o. Anđeo Šoljan), Senj, 1904., str. 338; 2. izd. u Ljubljani 1931., str. 431.
- August LEMAN, *Savonarola i Aleksandar VI.* Vrhbosna, XXXVI (1922), br. 14–17, str. 162–170., s francuskog preveo dr. A. Braškić.
- Samuel SMILES, Vjernost do smrti, *Novo svjetlo*, I (1925–1926) br. 2, str. 2–3; br. 48, str. 2–3; br. 49, str. 2. (O životu Arnolda iz Brescie, Dantea i Savonarole.)
- Girolamo SAVONAROLA, *Novi čovjek*, 2 (1926), 27, 11 (o moralnom i etičkom liku G. Savonarole).
- Miroljub PERVAN, *Savonarola i Luther*, Franjevački vjesnik, XLI (1934), br. 1, str. 1–6.
- Fra Girolamo SAVONAROLA, »Smiluj mi se, Bože...«. Preveo o. dr. Česlav Novak, dominikanac u *Duhovni život*, VII (1935), br. 2. (str. 107–115), br. 3 (str. 171–180), br. 4 (str. 234–245) i br. 5 (str. 300–311). Iako prevoditelj nije potpisan, razvidno je iz Arhiva Hrvatske dominikanske provincije u Zagrebu. (*Collegium philosophico-theologicum S. Thome Aquinas in conventu Ragusino*, str. 113). Bio je to o. Česlav Novak (1902–1946), koji je bio profesor na tom učilištu. U svibnju

1946. bio je premješten u Suboticu, odakle je na Malu Gospu hodočastio u Aljmaš, ali je na povratku 10. rujna 1946. ubijen.
- Giovanni PAPINI, *Povijest Kristova*, preveo Fran Binički, Senj, 1936., str. 22–23.
- P., Neustrašivi borac za načela, *Nedjelja*, 13 (1941), 46, 2.
- Vladimir FILIPOVIĆ, *Filozofija renesanse*, Zagreb, Matica hrvatska, 1956., str. 30.
- Matija VLAČIĆ ILIRIK, *Katalog svjedoka istine*, Zagreb, JAZU, 1960., str. 320.
- Girolamo Savonarola, *Enciklopedija Leksikografskog zavoda*, sv. 6, Zagreb, 1962., str. 650.
- Miroslav KRLEŽA, *Eseji*, knj. 2, Zagreb, Zora, 1962., str. 72–73. (Sabrana djela M. Krleže, sv. 19.).
- August FRANZEN, *Pregled povijesti Crkve*, Zagreb KS–GK, 1970., 196–197.
- A.G. MATOŠ, *Sabrana djela*, sv. XI, Zagreb, JAZU–Liber–Mladost, 1973., str. 222.
- Savonarola na oltar, *Kana*, IV (1974), 11, 14–15.
- Leksikon A–Ž, Zagreb, LJZ, 1974., str. 874.
- Zvane ČRNJA, *Kulturna povijest Hrvatske*, sv. II., Rijeka, Otokar Keršovani, 1978., str. 874.
- Guy TESTAS i Jean TESTAS, *Inkvizicija*, preveo Ivica Tomljenović, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1982., str. 97–99.
- Mijo ŠKVORC, *Vjera i nevjera. Problem naših dana i misterij naših duša*, Zagreb, FTI, 1982., str. 611.
- Danko GRLIĆ, *Leksikon filozofa*, Zagreb, Naprijed, II. prošireno izdanje, 1982., str. 365., III. nepromijenjeno izdanje 1983., str. 365.
- Niccolò MACHIAVELLI, *Izabrano djelo*, priredio Damir Grubiša, Zagreb, sv. I.–II., Zagreb, Globus, 1985., passim (u I. sv. 14 puta, u II. sv. 9 puta – vidi II., str. 473; u *Vladaru*, V., Machiavelli je Savonarolu ubrojio među »nenaoružane proroke«, I., str. 108).
- Niccolò MACHIAVELLI, *Politička i skaradna pisma*, prir. D. Grubiša, Zagreb, Globus, 1987., str. 31, 44, 45–48, 260, 368.
- A.G. MATOŠ, *Eseji i pogledi*. Izbor tekstova, indeks i objašnjenje Mate Ujevića, Zagreb, Globus, 1988., str. 345–346.
- Erna BANIĆ–PAJNIĆ, *Dragišićev spis za Savonarolu (Propheticæ solutiones)*, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, XV (1988), 1–2 (27–28), 5–15, Zagreb.
- Boris KALIN, *Povijest filozofije s odabranim tekstovima filozofa*, XVII. izd., Zagreb, Školska knjiga, 1991., str. 137–138. Pisac ponavlja isti

(negativan) sud o Savonaroli u svim potonjim izdanjima sve do 1997. (XXII. izd.).

- Karl August FINK, *Pape zrele renesanse, Velika povijest Crkve* (ur. Hubert Jedin), III/II., Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1993., str. 620. (Preveo Vjekoslav Bajsić).
- Frederik COPLESTON, *Istorija filozofije*, sv. III., Beograd, BIGZ, 1994., str. 223.
- Pierre ANTONETTI, *Savonarola – razoružani prorok*, Zagreb, Globus, 1997. (Preveo Antun Trinajstić).
- Erna BANIC–PAJNIC, Juraj Dragišić, u Franjo Zenko, *Starija hrvatska filozofija*, Zagreb, Školska knjiga, 1997., str. 152–157.
- Suvremena katolička enciklopedija (prir. Michael Glazier i Monika K. Hellwig), Split, Laus, 1998., str. 876.
- Tomo VEREŠ, Heretik ili mučenik, u *Glas koncila*, XXXVII (1998) br. 21 (1249), od 24. svibnja 1998., str. 19.
- Tomo VEREŠ, Jeronim Savonarola (1452.–1498.). Prorok istine spaljen na lomači, u *Žig*, V (1998), br. 91, 23, str. 11, Subotica.
- Franjo ŠANJEK, Jeronim Savonarola dominikanac, propovjednik, reformator i vizionar (1452–1498), u *Kana*, XXIX (1998) br. 10, 40–41.

3. *Dokle se došlo u Savonarolinoj kauzi*

Tragičan slučaj crkvene povijesti, sud i osuda kao i smaknuće Jeronima Savonarole i dvojice njegovih najvjernijih suradnika iz Dominikanskoga reda do danas očekuje povijesni pravorijek. Od početka njegovi su ga što-vatelji častili kao sveca i mučenika, ali su i neprijatelji ustrajali u proganjanju njegove uspomene. Poznato je da su ga kao sveca štovali i neki poslije kanonizirani ljudi, primjerice, sv. Filip Neri (1515.–1595.) te sv. Katarina de'Ricci (1522.–1589.). Novo se zanimanje za njega probudilo prigodom 400. obljetnice njegove smrti (1898.). Dominikanac Ludovico Ferretti, poslije biskup, u Milanu je godine 1897. objelodanio spis *Per la causa di Girolamo Savonarola – Fatti e testimonianze*. U tom ozračju napisano je više opsežnih i obilno dokumentiranih povijesnih studija od kojih spominjemo samo djelo njemačkog povjesničara Josepha Schnitzera *Quellen und Forschungen zur Geschichte Savonarolas* u četiri sveska (München 1904.–1910.). Spomenuti je pisac napisao modernu Savonarolinu biografiju: *Savonarola. Ein Kulturbild aus der Zeit der Renaissance*, München, Reihardt, 2. sv., 1924., što je na talijanski preveo E. Rutili, Milano, 1931. Na talijanskom jeziku postoje tri izvrsne izvorne biografije, primjerice, Roberto Roldi, *Vita di Girolamo Savonarola*, Rim, A. Belardetti, 1952., 2 sv. (6. izd. u Firenci, Sansoni, 1981.).

U Dominikanskom je redu Savonaroli tijekom stoljeća sačuvana časna uspomena, a više je puta na crkvenom sudu pokretana i kauza za njegovu rehabilitaciju i kanonizaciju. U naše vrijeme, opća skupština Reda g. 1955. određuje povjerenstvo za proučavanje njegova života i djela, a g. 1983. toplo preporučuje »da se promiče postupak za beatifikaciju Jeronima Savonarole i njegovih drugova«. Cjelokupni je predmet opet pretresan na općoj skupštini 1995. godine. Za to je osobito zaslužan generalni postulator reda Innocenzo Venchi koji o svemu tom izvješćuje u članku Savonarole *sera-t-il béatifié?* u *Sources et vie dominicaine*, XXIV (1988), br. 2, str. 85.

Na temelju zaključka Generalne skupštine Dominikanskoga reda g. 1995. spomenuti je o. Venchi kao generalni postulator, to jest promicatelj kauze uputio molbu firentinskom nadbiskupu kardinalu Silvanu Piovanelliju, koji je prvi mjerodavan da prosudi o predmetu o kojem je riječ jer je Sluga Božji Jeronim Savonarola živio i umro u njegovoj biskupiji. Predmet je u daljem istražnom postupku, kako to propisuju crkveni zakoni.

SAVONAROLA IN CROATIA

ON THE 500th ANNIVERSARY OF HIS TRAGIC DEATH

Augustin PAVLOVIĆ

Summary

The 23 May, 1998 saw the 500th anniversary of the tragic death of the Dominican priest Fr. Jerome Savonarola (1452–1498). Marking this occasion the author presents Savonarola's spiritual presence in Croatia in the 15th and 16th centuries, emphasising especially Fr. Juraj Dragišić's defence of Savonarola's charisma in his book called 'Propheticæ solutiones' written in Dubrovnik and published during Savonarola's lifetime in Florence in 1497. In the Dominican library in Dubrovnik there are 32 of Savonarola's works, of which most were printed during his lifetime. In the last 100 years, about forty pieces were written on Savonarola, not including the book 'Razoružani prorok', by Pierre Antonetti (Globus, Zagreb, 1977) and three papers by T. Vereš and F. Šanjek on the occasion of the 500th anniversary of his death.

Since his death many people have revered Savonarola as a saint and martyr. On the 23 May, 1996 the Dominican order initiated the process for sainthood by writing a letter to the Archbishop of Florence to investigate Savonarola's life and works.

Uredništvo primilo:

Brajičić, R., *Filozofija i filozofije*, FTI DI, Zagreb 1998.

Jelenić, J., *Društvo i Crkva*, FTI DI, Zagreb 1999.

Zovkić, M., *Međureligijski dijalog iz katoličke perspektive u Bosni i Hercegovini*, (dr. Tomislavu Janku Šagi–Buniću, OFMCap, umirovljenom profesoru Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta u Sveučilišta u Zagrebu prigodom 75. godišnjice života), Sarajevo 1998.